

Стащук О.В., к.е.н., доцент,
Назарчук Т.П.,
Подвисоцька М.О.,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,
м. Луцьк

Факторний аналіз в управлінні операційним прибутком підприємства

У статті визначено сутність категорії операційного прибутку, розглянуто особливості управління операційним прибутком підприємств та фактори впливу на формування операційного прибутку підприємств. Пропонується факторний аналіз операційного прибутку підприємства «Модерн-Експо». В даному випадку в статті досліджено вплив зміни ціни, обсягу реалізації, обсягу випуску, адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат, податку на додану вартість на величину операційного прибутку. Результатом проведеного факторного аналізу є пропозиція здійснення заходів щодо зменшення витрат на виробництво продукції та мінімізації адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.

Ключові слова: операційний прибуток, операційна діяльність, управління прибутком, факторний аналіз.

В статье определена сущность категории операционной прибыли, рассмотрены особенности управления операционной прибылью предприятий и факторы влияния на формирование операционной прибыли предприятий. Предлагается факторный анализ прибыли предприятия «Модерн-Экспо». В данном случае в статье исследовано влияние изменения цены, объема реализации, объема выпуска, административных расходов, расходов на сбыт, прочих операционных расходов, налога на добавленную стоимость на величину операционной прибыли. Результатом проведенного факторного анализа является предложение осуществления мероприятий по уменьшению затрат на производство продукции и минимизации административных расходов, расходов на сбыт и прочих операционных расходов.

Ключевые слова: операционная прибыль, операционная деятельность, управление прибылью, факторный анализ.

This article explains the purpose of operating profit category, the peculiarities of operating profit management and the factors that influence the formation of the operating profit. The article presents the factor analysis of operating profit «Modern-Expo». In this case, the article explores the effects of changing prices, sales, volume of production, administrative costs, costs of sales, other operating expenses, VAT on the value of operating profit. The result of factor analysis is a proposal to reduce the cost of production and to minimize administrative costs, distribution costs and other operating costs.

Key words: operating profit, operating activities, profit management, factor analysis.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки прибуток відіграє важливу роль, оскільки він є головним джерелом зростання ринкової вартості підприємства, найважливішим джерелом задоволення соціальних потреб суспільства, а також основним захисним механізмом, що охороняє підприємство від загрози банкрутства. У цьому контексті формування

механізму управління прибутком підприємств і його адаптація до ринкових умов має важливе теоретичне й практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості управління прибутком підприємства за допомогою застосування факторного аналізу були розглянуті у роботах таких авторів, як А.В. Висоцька [1], О.В. Жалко [2], Н.А. Іщенко [3], К.А. Коцюбинська [6], В.В. Кривошей [4], В.М. Куздровська [5], І.Ф. Лобачева [6] та інші.

Постановка завдання. Проблема управління операційним прибутком підприємств на сьогодні ще не повністю досліджена. Необхідність визначення та наукового обґрунтування основних факторів, які впливають на операційний прибуток підприємств зумовила цільову спрямованість дослідження.

Виклад основного матеріалу. Операційний прибуток – це сукупний обсяг прибутку від реалізації продукції й прибутку від інших операцій, що не відносяться до інвестиційної або фінансової діяльності. Управління операційним прибутком є процесом розробки та прийняття управлінських рішень з усіма основними аспектами його формування, розподілу та використання [4]. Воно включає визначення обсягу продажу, який забезпечує безбиткову операційну діяльність; використання операційного лівериджу в обґрунтуванні шляхів збільшення прибутку; проведення операційного аналізу для оцінки впливу різних факторів на обсяг прибутку [6].

З метою визначення впливу зовнішніх і внутрішніх факторів проводять факторний аналіз – комплексне вивчення та вимір впливу факторів на величину результативних показників. До них відносять зміну обсягу реалізації, асортименту продукції, собівартості продукції, ціни реалізації, чисельність та склад персоналу, економічне стимулювання працівників, продуктивність праці, стан матеріально-технічної бази підприємства та фондівіддачу [3].

Проаналізуємо вплив факторів на операційний прибуток СП ТОВ «Модерн-Експо» у 2011–2013 роках за допомогою форми № 2 «Звіт про фінансові результати» за 2011–2013 роки. Дані подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Показники діяльності ТОВ «Модерн-Експо» у 2011-2013 роках, тис. грн

№ з/п	Показник	2011	2012	Відхилення 2012 від 2011, тис.грн	2013	Відхилення 2013 від 2012, тис.грн
1.	Дохід від реалізації продукції (ДР)	21320	36240	14920	68920	32680
2.	Податок на додану вартість (ПДВ)	3553	6040	2487	11487	5447
3.	Собівартість продукції (С)	12388	17034	4646	25320	8286
4.	Адміністративні витрати (АВ)	2340	3980	1640	5620	1640
5.	Витрати на збут (ВЗ)	1758	1830	72	2320	490
6.	Інші операційні витрати (ІОВ)	532	636	104	929	293
7.	Прибуток від операційної діяльності (ПОД)	749	6720	5971	23244	16524

Джерело: складено автором.

З таблиці 1 видно, що найбільші доходи від реалізації продукції, собівартість продукції, адміністративні витрати, витрати на збут, інші

операційні витрати та прибуток від операційної діяльності на підприємстві були зафіксовані у 2013 році.

У цьому випадку вплив факторів на прибуток підприємства від операційної діяльності можна подати у такому вигляді:

$$\text{ПОД} = \text{ДР} - \text{ПДВ} - \text{С} - \text{АВ} - \text{ВЗ} - \text{ІОВ}$$

Величина виручки від реалізації залежить від таких факторів, як ціна реалізованої продукції, асортимент продукції та кількість її реалізації.

Ця залежність має такий вигляд:

$\text{ДР} = \text{О} \cdot \text{НП} \cdot \text{Ц}$, де О – обсяг реалізації; НП – номенклатура видів продукції; Ц – ціна одиниці продукції.

Факторну модель собівартості реалізованої продукції можна подати:

$$\text{С} = \text{НП} \cdot \text{О} \cdot \text{В}_{\text{ЗМН}}$$
, де $\text{В}_{\text{ЗМН}}$ – змінні витрати на одиницю продукції.

За допомогою даних Звіту про фінансові результати, виявити вплив всіх перелічених факторів на фінансовий результат підприємства неможливо, тому що нам невідомі такі показники, як питома вага реалізованої та виробленої продукції, обсяг випуску та реалізації, а також ціна та собівартість одиниці.

У той же час, знаючи середній індекс цін, можна визначити вплив змін цін, обсягу реалізованої та випущеної продукції на розмір прибутку від операційної діяльності. За даними Держкомстату України у 2012 р. проти 2011 р. (грудень до грудня) індекс цін становив 104.6%, у 2013 р. проти 2012 р. – 99.8 % [7].

Визначимо вплив факторів на зміну доходу від реалізації. З таблиці 1.1 видно, що дохід від реалізації у 2012 р. був на 14920 тис. грн. більшим, ніж у 2011 р. Це збільшення є наслідком впливу двох факторів: ціни реалізації та обсягу реалізованої продукції. Розрахуємо величину впливу кожного з них:

$$\Delta \text{ДР}_{\text{Ц}} = \text{ДР}_{2012} - \text{ДР}_{2012} : 1.046 = 36240 - 36240 : 1.046 = 1593.73 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta \text{ДР}_{\text{О}} = \text{ДР}_{2012} : 1.046 - \text{ДР}_{2011} = 36240 : 1.046 - 21320 = 13326.27 \text{ тис. грн.}$$

Отже, зростання цін сприяло збільшенню виручки від реалізації на 1593.73 тис. грн., а збільшення обсягу випуску – на 13326.27 тис. грн.

Дохід від реалізації у 2013 р. був на 32680 тис. грн. більшим, ніж у 2012 р.

$$\Delta \text{ДР}_{\text{Ц}} = \text{ДР}_{2013} - \text{ДР}_{2013} : 0.998 = 68920 - 68920 : 0.998 = -138.12 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta \text{ДР}_{\text{О}} = \text{ДР}_{2013} : 0.998 - \text{ДР}_{2012} = 68920 : 0.998 - 36240 = 32818.12 \text{ тис. грн.}$$

Отже, зниження цін сприяло зменшенню виручки від реалізації на 138.12 тис. грн, а зростання обсягу випуску збільшило виручку на 32818.12 тис. грн.

Прослідкуємо вплив факторів на зміну собівартості реалізованої продукції. З таблиці 1 видно, що собівартість у 2012 р. становила 17034 тис. грн., а у 2011 р. – 12388 тис. грн, тобто вона зросла на 4646 тис. грн.

$$\Delta \text{С}_{\text{Ц}} = \text{С}_{2012} - \text{С}_{2012} : 1.046 = 17034 - 17034 : 1.046 = 749.11 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta \text{С}_{\text{О}} = \text{С}_{2012} - \text{С}_{2011} - \Delta \text{С}_{\text{Ц}} = 17034 - 12388 - 749.11 = 3896.89 \text{ тис. грн.}$$

Отже, за рахунок зміни ціни собівартість виросла на 749.11 тис. грн, а за рахунок зміни обсягу випуску – на 3896.89 тис. грн.

Собівартість у 2013 р. становила 25320 тис. грн., а у 2012 р. — 17034 тис. грн., тобто вона зросла на 8286 тис. грн.

$$\Delta \text{С}_{\text{Ц}} = \text{С}_{2013} - \text{С}_{2013} : 0.998 = 25320 - 25320 : 0.998 = -50.74 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta \text{С}_{\text{О}} = \text{С}_{2013} - \text{С}_{2012} - \Delta \text{С}_{\text{Ц}} = 25320 - 17034 - (-50.74) = 8336.74 \text{ тис. грн.}$$

Отже, за рахунок зміни ціни собівартість зменшилась на 50.74 тис. грн, а за рахунок зміни обсягу випуску – збільшилась на 8336.74 тис. грн.

Як показують розрахунки, ціна реалізації впливає на прибуток від операційної діяльності у складі двох факторів – собівартості та доходу від реалізації. При цьому вплив у складі собівартості зменшує прибуток, а у складі доходу від реалізації – збільшує. З огляду на це загальний вплив ціни реалізації на прибуток від операційної діяльності можна розрахувати у такий спосіб:

$$\Delta\text{ПОД}_{\text{Ц}(2012)} = \Delta\text{ДР}_{\text{Ц}} - \Delta\text{С}_{\text{Ц}} = 1593.73 - 749.11 = 844.62 \text{ тис. грн.}$$

За рахунок збільшення ціни у 2012 році прибуток від операційної діяльності підприємства виріс на 844,62 тис. грн.

$$\Delta\text{ПОД}_{\text{Ц}(2013)} = \Delta\text{ДР}_{\text{Ц}} - \Delta\text{С}_{\text{Ц}} = -138.12 - (-50.74) = -87.38 \text{ тис. грн.}$$

За рахунок падіння ціни у 2013 році прибуток від операційної діяльності підприємства зменшився на 87.38 тис. грн.

Визначаючи вплив на прибуток адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат, треба пам'ятати, що це фактори зворотного впливу, тобто у формули треба підставляти знак мінус:

$$\Delta\text{ПОД}_{\text{В}(2012)} = - ((\text{АВ}_{2012} + \text{ВЗ}_{2012} + \text{ІОВ}_{2012}) - (\text{АВ}_{2011} + \text{ВЗ}_{2011} + \text{ІОВ}_{2011})) = - ((3980 + 1830 + 636) - (2340 + 1758 + 532)) = - (6446 - 4630) = -1816 \text{ тис. грн.}$$

Отже, збільшення цих витрат у 2012 р., порівняно з 2011-м, призвело до зменшення прибутку від операційної діяльності на суму 1816 тис. грн.

$$\Delta\text{ПОД}_{\text{В}(2013)} = - ((\text{АВ}_{2013} + \text{ВЗ}_{2013} + \text{ІОВ}_{2013}) - (\text{АВ}_{2012} + \text{ВЗ}_{2012} + \text{ІОВ}_{2012})) = - ((5620 + 2320 + 929) - (3980 + 1830 + 636)) = - (8869 - 6446) = -2423 \text{ тис. грн.}$$

Отже, збільшення цих витрат у 2013 р., порівняно з 2012-м, призвело до зменшення прибутку від операційної діяльності на суму 2423 тис. грн.

Вплив податку на додану вартість розраховуємо за формулою:

$$\Delta\text{ПОД}_{\text{ПДВ}(2012)} = - (\text{ПДВ}_{2012} - \text{ПДВ}_{2011}) = - (6040 - 3553) = - 2487 \text{ тис. грн.}$$

Це означає, що збільшення величини податку на додану вартість у 2012 році сприяло зменшенню прибутку на суму 2487 тис. грн.

$$\Delta\text{ПОД}_{\text{ПДВ}(2013)} = - (\text{ПДВ}_{2013} - \text{ПДВ}_{2012}) = - (11487 - 6040) = - 5447 \text{ тис. грн.}$$

Це означає, що збільшення величини податку на додану вартість у 2013 році сприяло зменшенню прибутку від операційної діяльності на суму 5447 тис. грн. Отримані дані узагальнено в таблиці 2.

Таблиця 2

Узагальнена таблиця впливу факторів на величину прибутку від ОД

№ з/п	Показник	Сума, тис. грн	
		2012	2013
1.	Зміна ціни	844.62	-87.38
2.	Обсяг реалізації	13326.27	32818.12
3.	Обсяг випуску	-3896.89	-8336.74
4.	Адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати	-1816	-2423
5.	Податок на додану вартість	-2487	-5447
6.	Усього	5971	16524

Джерело: складено автором.

Отже, рядок «Усього» таблиці 2 в сумах 5971 тис. грн і 16524 тис. грн підтверджує зміну прибутку від операційної діяльності з таблиці 1, тобто розрахунки факторного аналізу є правильними. Збільшення прибутку в 2012 році порівняно з 2011-им виникло за рахунок підвищення ціни та збільшення обсягу реалізації, в 2013 році порівняно з 2012-им – лише за рахунок збільшення обсягів реалізації. А збільшення адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат можна вважати резервами подальшого збільшення прибутку від операційної діяльності.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Ми вважаємо, що основними перспективами розвитку даного підприємства є зменшення витрат на виробництво продукції та здійснення заходів щодо мінімізації адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат. Основними чинниками, які б призвели до зменшення собівартості продукції підприємства «Модерн-Експо» і при цьому не вплинули б на зниження якості продукції є впровадження інновацій, вкладених у підвищення технічного рівня виробництва: механізація, автоматизація, комп'ютеризація виробництва, застосування сучасних технологій, нових видів матеріалів, вдосконалення конструкції виробу; впровадження інновацій у сфері управління, організації виробництва та праці: організація контролінгу і управлінського обліку, створення автоматизованих робочих місць керівних працівників і фахівців, впровадження наукової організації праці, розширення зон обслуговування та інше; економічні чинники: вдосконалення матеріальним стимулюванням персоналу, залучення інвестицій, впровадження прогресивних нормативів та інше.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі полягають у подальшому вивченні та аналізі впливу факторів на операційний прибуток підприємства за допомогою методів ланцюгових підстановок, абсолютних різниць, відносних різниць, індексного методу, інтегрування та логарифмування.

Список використаних джерел

1. Висоцька А.В. Управління прибутком на підприємстві та шляхи його покращення [Електронний ресурс]. / А.В. Висоцька – Режим доступу : <http://knutd.com.ua>
2. Жалко О.В. Управління прибутком підприємства в сучасних умовах господарювання / О.В. Жалко // Науковий вісник ВНУ ім. Л. Українки. – Л., 2011. – № 12. – С. 95–97.
3. Іщенко Н.А. Факторний аналіз формування прибутку підприємства [Електронний ресурс]. / Н.А. Іщенко – Режим доступу : www.kntu.kr.ua
4. Кривошей В.В. Використання факторного аналізу для оцінки прибутковості підприємства [Електронний ресурс]. / В.В. Кривошей – Режим доступу : <http://www.pdaa.edu.ua>
5. Куздровська В.М. Управління прибутком від операційної діяльності [Електронний ресурс]. / В.М. Куздровська – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com>
6. Лобачева І.Ф. Аналіз факторів, що впливають на прибуток підприємства [Електронний ресурс] / І.Ф. Лобачева, К.А. Коцюбинська, Ю.В. Василенко. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com>
7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>